

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

DEVELOPMENT PROSPECTS OF EXPORT-ORIENTED BUSINESS STRATEGY OF THE BLACK SEA REGION'S COMPANIES

УДК 339.146.4

Сазонова А.О.

студентка

Навчально-науковий інститут економіки і управління

Шереметинська О.В.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування

Національний університет харчових технологій

У статті розглянуто перспективи розвитку експортоорієнтованої стратегії підприємств Причорноморського регіону. Динаміка експорту товарів регіону за останні кілька років має тенденцію до зниження. Проте, враховуючи значний потенціал Причорноморського регіону, можемо говорити про перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Ключові слова: експорт, Причорноморський регіон, зовнішньоекономічна діяльність, стратегія, зовнішньоторговельна операція.

В статье рассмотрены перспективы развития экспортоориентированной стратегии предприятий Причерноморского региона. Динамика экспорта товаров региона в последние годы имеет тенденцию к сни-

жению. Однако, учитывая значительный потенциал Причерноморского региона, можем говорить о перспективах развития внешнеэкономической деятельности предприятий.

Ключевые слова: экспорт, Причерноморский регион, внешнеэкономическая деятельность, стратегия, внешнеторговая операция.

The article discusses the prospects of export-oriented strategy of Black Sea region's enterprises. Dynamics of export of goods in the region in recent years has tended to decline. However, giving the significant potential of the Black Sea region, we can talk about the prospects of foreign economic activity.

Key words: export, Black Sea region, foreign trade, strategy, foreign trade transaction.

Постановка проблеми. За часи незалежності України посилення євроінтеграційних тенденцій у зовнішньоекономічній та міжнародній діяльності Причорноморського регіону стає характерною рисою суспільно-політичного та економічного життя. Останнім часом найбільш поширеним стає міжрегіональне співробітництво в рамках міжнародних регіональних організацій і на двосторонній основі, тому постає проблема в наданні кращих умов для здійснення зовнішньоекономічної діяльності експортоорієнтованим підприємствам регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню перспектив розвитку експортоорієнтованої стратегії підприємств присвячені праці таких учених, як В.Є. Новицький, Ю.Г. Козик, І.Ю. Сіваченко, Н.С. Логвінова, В.І. Топіха та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення перспектив розвитку експортоорієнтованої стратегії підприємств Причорноморського регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток зовнішньоторговельних операцій Причорноморського регіону є важливим елементом розширення спектру взаємодії різних регіональних економік у межах єдиної національної економіки України. Характерною ознакою зовнішньої торгівлі стала практично повна її лібералізація, яка призвела до змін зовнішньоекономічної стратегії і пріоритетів, що, своєю чергою, вимагало змін у структурі зовнішньоторговельної політики за рахунок встановлення нових форм організації й управління зовнішньоекономічною діяльністю Причорноморського регіону.

Інтеграція Причорноморського регіону в світовий економічний простір неможлива без формування експортоорієнтованої структури національ-

ної та регіональної економіки. Це передбачає визначення пріоритетних галузей і виробництв, в яких потрібно розвивати експортну орієнтацію. Науковою основою такої системи повинна стати комплексна програма розвитку експортного потенціалу Причорноморського регіону.

Причорноморський регіон займає південну частину України, омивається Чорним і Азовським морями. До його складу входять АР Крим, Одеська, Миколаївська та Херсонська адміністративні області [2].

До середини XIX ст. Причорномор'я розвивалось лише як сільськогосподарський регіон. Проте з будівництвом залізниць (Одеса – Кременчук – Харків, Харків – Сімферополь, Одеса – Київ) структура господарства почала швидко ускладнюватись. Різко зросли обсяги експорту пшениці через портові міста (Одеса, Миколаїв, Генічеськ), виникло суднобудування в Миколаєві. Потреби сільського господарства сприяли розвитку сільськогосподарського машинобудування. За цей час були побудовані заводи, зокрема в Одесі, Херсоні, Ізмаїлі, виникло верстатобудування.

Район має досить вигідне географічне положення. На південному сході він межує з Російською Федерацією, на північному заході – з центральним районом України, на заході – з Молдовою, на південному заході – з Румунією.

Причорноморський регіон має вигідне економіко-географічне положення також відносно транспортних магістралей. Через його територію проходять залізничні, водні та повітряні шляхи, які сполучають Україну з багатьма зарубіжними країнами.

Регіон розташований на перетині державних і міжнародних морських шляхів Азово-Чорноморського басейну. Річка Дунай підтримує річкове

сполучення з багатьма країнами Європи, такими як Болгарія, Югославія, Угорщина, Румунія та Словаччина. З Болгарією встановлено поромно-залізничне сполучення (Іллічівськ – Варна). У 1978 р. почала діяти одна з найбільших поромних переправ Варна – Іллічівськ протяжністю 435 км. У грудні 1996 р. державна пароплавна компанія відкрила нову автопасажи́рську поромну переправу Україна – Грузія з базовими портами Іллічівськ і Поті. Таким чином, почав працювати Євро-Азійський транспортний коридор № 9, який проходить з Європи через всю Україну. По річці Дніпро здійснюється транспортне сполучення Причорноморського регіону з містами Придніпров'я (Запоріжжя, Дніпропетровськ, Черкаси, Київ).

У всеукраїнському та міжнародному поділі праці регіон спеціалізується на виробництві різноманітної продукції АПК (коньяку, зерна, соняшнику, овочів, фруктів, виноградних вин, шампанського, ефірної олії, тютюнових виробів), рибної та легкої (вовняних та бавовняних тканин) промисловості, випуску товарів машинобудування (суден, верстатів, пресів, машин для АПК) і хімії, деяких виробів промисловості будматеріалів, виконує курортно-туристичні функції.

У розвитку Причорноморського регіону важливу роль відіграє регіональний фактор інтеграційного розвитку країни, який передбачає освоєння нових товарних регіональних ринків збуту, забезпечення експортно-імпоротної збалансованості, використання порівняльних переваг міжнародного поділу праці для нарощування економічного потенціалу регіону та держави в цілому [2].

Для Причорноморського регіону необхідна розробка ефективної податкової, структурної, інвестиційної, фінансової та інноваційної політики, яка має бути спрямована на прискорення диверсифікації капіталу, розвитку промислового комплексу, реалізацію визначених державою пріоритетних напрямів поліпшення структури виробництва і підвищення його конкурентоспроможності. Для досягнення цієї мети необхідні розробка і реалізація ефективних соціально-економічних програм і конкретних інвестиційних проєктів розвитку високоефективного підприємництва, а також бізнесу в регіоні.

Кардинальні зміни системи організації й управління зовнішньоторговельними операціями Причорноморського регіону передбачають перехід на відтворювальну (геоекономічну) модель економічних зв'язків, яка повинна базуватися на створенні організаційних структур, здатних забезпечити науково-технічне, виробничо-інвестиційне і торговельно-економічне співробітництво регіонів у певних ланках економічних ланцюгів.

Розширення зовнішньоекономічних зв'язків потребує вирішення важливих питань розвитку морського транспорту Причорноморського регіону. Для цього необхідно забезпечити зростання

вантажообороту морських портів, створити нові глибоководні механізовані порти з урахуванням перевезень річкою Дунай.

Результативна експортоорієнтована політика підприємств ґрунтується на раціональному, а також ефективному здійсненні складових частин зовнішньоекономічної діяльності підприємств: політики виходу на зовнішній ринок; міжнародних маркетингових досліджень; експортно-імпортних поставок товарів та послуг; валютно-фінансових операцій; укладанні зовнішньоекономічних договорів. Такі дії підприємств підкріплюються багатьма чинниками впливу на їх успішний чи неуспішний розвиток. Це і механізм зовнішньоекономічного регулювання в країні, поточний стан експорту, політики та програми його розвитку, і використання маркетингового та стратегічного підходу під час здійснення експортної діяльності, і можливості використання експортного потенціалу підприємства, і кадри.

Регіональні стратегії розвитку з урахуванням експортоорієнтованої стратегії підприємств визначають місію регіонів у їх подальшому розвитку, деталізують мету і завдання державної стратегії на рівні визначених територій, а також окреслюють базові механізми реалізації поставлених завдань. На рівні областей країни прийняті власні стратегії регіонального розвитку. Наприклад, Стратегія економічного і соціального розвитку Одеської області на період до 2015 р. або Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області на період до 2020 р.

Крім того, окремі міста, а також райони та інші адміністративні одиниці розробляють власні стратегії розвитку. Програми економічного та соціального розвитку розробляються на основі регіональних стратегій і містять кількісні та якісні економічні показники, які ідентифікують конкретні дії за певними цілями і напрямками діяльності [3]. З метою підвищення інвестиційної привабливості регіону, створення умов для активізації інвестиційної діяльності, спрямованої на модернізацію економіки та забезпечення соціально-економічного розвитку, прийнята Інвестиційна стратегія Одеської області на 2011–2015 рр.

Однією з основних проблем у сфері законодавчого регулювання питань ЗЕД Причорноморського регіону є розпоршеність нормативно-правової бази: значна кількість законів, постанов, концепцій регулюють лише окремі аспекти ЗЕД даного регіону, натомість відсутній єдиний законодавчий документ, який би регулював винятково ЗЕД. Це породжує різночитання в даній сфері, неоднозначне розуміння участі Причорноморського регіону у ЗЕД, полеміку щодо того, чи є регіон суб'єктом ЗЕД.

В АР Крим створені умови для стабільного розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Завдяки

цим умовам автономна республіка досягла певного нарощування обсягів експорту, зниження обсягів імпорту та обсягів товарообмінних (бартерних) операцій. Протягом багатьох років Крим за обсягами зовнішньоторговельних операцій мав позитивне сальдо.

Крим є експортером продукції хімічної промисловості – барвників, продуктів неорганічної хімії, а також постачальником риби та рибопродуктів, електричних машин. У товарній структурі експорту переважають барвники та пігменти, продукти неорганічної хімії, вироби з чорних металів, чорні метали, електричні машини, механічні машини та устаткування.

У товарній структурі імпорту основна частка припадає на машини та устаткування, засоби наземного транспорту, плавучі засоби, пластмаси та вироби з них, прилади та апарати. Найбільш значними експортерами АР Крим на сьогодні залишаються ВАТ «Кримський содовий завод», ДАК «Титан», ВАТ «Бром», ВАТ «Фірма «СЕЛМА», фірма «Союз-ВІКТАН», ВАТ «Масандра» [2].

Україна, у тому числі Миколаївська область, була і залишається одним з експортерів продуктів харчування до країн, які мають менш сприятливі кліматичні умови для ведення сільського господарства. У Миколаївській області сконцентрувалися всі потенційно привабливі умови для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, а саме: привабливе географічне положення; могутнє багатогалузеве виробництво; розгалужена транспортна система; розвинене портове господарство, які обумовлюють її стратегічне значення для розвитку економіки України.

У структурі експорту сільськогосподарських товарів Миколаївської області переважають зернові культури (42,8%). Основними аграрними підприємствами-експортерами є: ТОВ «СП «Нібулон», ТОВ «Сандора», ТОВ «Агро-Торг», ВАТ «Зелений Гай», ФГ «Владам», ВАТ «Коблево», ВАТ «Радсад» та ін. [4].

Головними шляхами збільшення обсягів, а також підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності в Миколаївській області можуть стати залучення іноземних інвесторів та інвестицій, сприяння технічному і технологічному переоснащенню потужностей для виробництва експортної продукції, закріплення на традиційних та освоєння нових ринків збуту та активізація міжрегіонального співробітництва.

Миколаївська область володіє значним експортним потенціалом. Так, 334 підприємства, організації та фірми займаються експортом товарів та послуг та 262 – імпортними операціями. Підприємства області підтримують ділові стосунки з партнерами 111 країн світу.

Головними підприємствами-експортерами в Миколаївській області є АТ «Миколаївський гли-

ноземний завод» та підприємства суднобудівної галузі. У структурі експорту найбільшу питому вагу становлять глинозем – сировина для виробництва алюмінію, судна, електричне і механічне обладнання, машини і механізми, шкіряна сировина, зернові культури. Імпортуються здебільшого руди, механічне та електричне обладнання, нафтопродукти, нікелеві вироби. На території області розташовано чотири митних пункти в морських та річкових портах та митний пункт міжнародного аеропорту «Миколаїв».

Ділова активність підприємств Херсонської області у сфері зовнішньої економіки постійно зростає, однак подальший розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємств області вимагає відповідної державної підтримки. Активізація зовнішньоекономічних зв'язків підприємств Херсонщини є досить важливим стратегічним завданням розвитку економіки Причорноморського регіону.

У вирішенні цієї проблеми повинні прийняти участь органи регіональної влади з метою забезпечення сприятливих умов для експортерів, а також захисту внутрішнього ринку від небажаної конкуренції. Дії регіональної влади повинні спиратися на ретельно розроблену та обґрунтовану стратегію розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Сальдо зовнішньоекономічної діяльності Херсонської області останніми роками від'ємне. Така ситуація може бути викликана низькою конкурентоспроможністю українських товарів, непрозорістю системи стимулів розвитку експортних галузей, Тому експортоорієнтованим підприємствам області слід приділяти увагу якості товарів, які йдуть на експорт, модернізації, а також розроблювати ефективну стратегію зовнішньоекономічної діяльності на основі аналізу потенційних зовнішніх ринків [4].

Зацікавленість компаній у нарощуванні обсягів експорту певною мірою залежить від умов, які надаються державою для експортоорієнтованих підприємств, тому збільшення додатного сальдо окремих регіонів та областей є питанням уряду. За допомогою таких інструментів, як податки, дисконтна ставка, митні формальності, зовнішньоторговельна політика та ін., уряд може стримувати чи мотивувати підприємства до нарощування обсягів експорту. Проблеми існують і в розвитку експортного потенціалу українських підприємств Херсонської області: невідповідність світовим аналогам технічної та технологічної матеріально-виробничої бази підприємств призводить до зниження конкурентних переваг та рівня конкурентоспроможності експортної продукції; підприємствам сьогодні бракує власних обігових коштів за складного механізму залучення зовнішніх джерел фінансування, проблема адаптування до динамічно змінних вимог світового ринку вимагає від підприємств Херсонської області постійного розвитку у экс-

портоорієнтованому промислово-виробничому напрямі.

Пріоритетами розвитку експортоорієнтованих підприємств Херсонської області, що визначають напрями активізації зовнішньоекономічної діяльності, є:

- виробництво конкурентоспроможної продукції;
- сільськогосподарське виробництво зернових, баштанних та інших культур, відродження скотарства;
- харчова промисловість і переробка сільськогосподарської продукції [4].

Підтримка зовнішньоекономічних зв'язків Причорноморського регіону має стати органічною складовою частиною регіонального економічного механізму. Стимулювання зовнішньоекономічної діяльності для експортоорієнтованих підприємств Причорноморського регіону повинно здійснюватись у таких напрямках:

- підтримка кадрової складової зовнішньоекономічної діяльності Причорноморського регіону;
- доступ до інформаційних мереж загального користування або формування спеціалізованих регіональних і міжрегіональних систем бізнес-інформації;
- створення сприятливих умов розвитку інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності підприємств і організацій, які підтримують зовнішньоторговельні зв'язки регіону;
- сприяння залученню іноземних інвестицій в економіку регіону, створення вільних економічних зон, технопарків та інших трансферних фірм, які сприяють залученню іноземних інвестицій;
- створення системи аналізу та прогнозування зовнішньоекономічної активності підприємств регіону;
- більш широке використання закордонного досвіду, виконання спільних міждержавних проєктів на взаємовигідних умовах [2].

Проаналізуємо обсяги експорту товарів за областями Причорноморського регіону у січні-квітні 2016 р. Таблиця складена без урахування тимчасово окупованої АР Крим.

Отже, виходячи з даних табл. 1, можемо зробити висновок про позитивні тенденції зовнішньоекономічної діяльності Причорноморського регі-

ону, адже загальне сальдо додатне, незважаючи на невелике від'ємне сальдо Херсонської області.

В умовах інтеграції України в європейські та світові господарські структури аналіз зовнішньоекономічної діяльності Причорноморського регіону за декілька років стає доцільним, адже через «морські ворота» України, як називають Причорноморський регіон, здійснюється багато зовнішньоекономічних операцій. Динаміка обсягів експорту товарів за областями Причорноморського регіону за 2011–2015 рр. подана на рис. 1. Діаграма складалася без урахування тимчасово окупованої АР Крим.

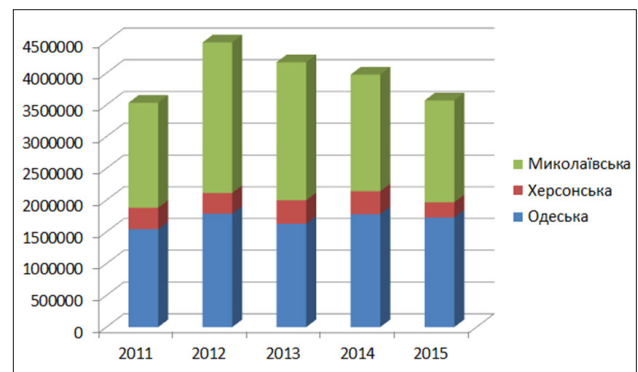

Рис. 1. Динаміка обсягів експорту товарів за областями Причорноморського регіону за 2011–2015 рр., тис. дол. США [5]

Отже, у 2012 р. було значне збільшення обсягів експорту товарів Причорноморського регіону. Проте починаючи з 2013 р. прослідковується зменшення обсягів експорту по всіх областях, що може бути спричинене нестабільною політичною ситуацією і, як наслідок, погіршенням економічного становища країни.

Відсутність належного ресурсного забезпечення країни, велике технологічне відставання від розвинених країн, а також низький рівень доходу роблять дешеву робочу силу єдиним джерелом конкурентних переваг експортоорієнтованих підприємств Причорноморського регіону, що не є перспективним у довгостроковому плані. Негативні дії, що стримують розвиток експортоорієнтованої стратегії підприємств регіону, на жаль, притаманні сьогодні сучасному механізму зовнішньоекономічного регулювання в Україні. Серед них можна виді-

Таблиця 1

Обсяги експорту та імпорту товарів за областями Причорноморського регіону у січні-квітні 2016 р.

№	Область	Експорт		Імпорт		Сальдо
		тис. дол. США	% до січня - квітня 2015 р.	тис. дол. США	% до січня - квітня 2015 р.	
1	Миколаївська	460126,1	114,8	226321,4	130,0	233804,7
2	Одеська	456352,8	88,8	350472,0	102,8	105880,8
3	Херсонська	57012,0	77,5	62841,9	141,4	-5829,9
4	Всього	973490,9	-	639635,3	-	333855,6

Джерело: складено автором на основі [5]

лити: нераціональну експортну політику держави; конфіскаційну податкову систему; жорстко-лімітовану грошово-кредитну політику, що залишає підприємства без обігового капіталу та інвестиційних ресурсів для розвитку виробництва.

Щодо використання маркетингового та стратегічного підходу, то можна зазначити, що на рівні виробничих підприємств існують переважно примітивні спроби імітації маркетингового і стратегічного підходів на основі поточного вивчення ринків та короткотермінового пристосування до їх змін, але залишаються не розвинутими стратегічні аспекти, пов'язані з довгостроковим розподілом ресурсів. Зокрема, більшість підприємств Причорноморського регіону не розробляють стратегічні напрями експортного збуту продукції та не володіють інформацією про потенційні зовнішні ринки. У багатьох випадках на підприємствах регіону продовжується планування експортної діяльності без урахування довгострокових цілей економічного розвитку.

В основу організації зовнішньоекономічної діяльності Причорноморського регіону в умовах глобалізації покладено знаходження певного балансу загальнонаціональних та регіональних інтересів, а також комерційних інтересів суб'єктів господарювання, розміщених на території регіонів, побудову з урахуванням цього балансу активних зовнішньоекономічних зв'язків певної території. Постає питання нарощування зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення експорту товарів та послуг для регіону. Проте для ефективної зовнішньоекономічної діяльності Причорноморського регіону необхідна підтримка уряду через надання

якомога кращих умов для здійснення експортно-імпортних операцій.

Висновки з проведеного дослідження. Підтверджено, що перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств Причорноморського регіону, до якого входять АР Крим, Миколаївська, Одеська та Херсонська області, є значними. При визначенні стратегії експортоорієнтованим підприємствам регіону слід розробляти стратегічні напрями експортного збуту продукції та володіти інформацією про потенційні зовнішні ринки. Проте необхідною стає підтримка уряду в наданні привабливих умов для здійснення експортно-імпортних операцій експортоорієнтованих підприємств регіону.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 № 959-XI (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991. – № 29. – Ст. 377.
2. Бурковська А.В. Стан та проблеми зовнішньоекономічної діяльності регіону / А.В. Бурковська // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2007. – № 1(39). – С. 55–61.
3. Забарна Е. Оцінка та перспективи розвитку Одеського регіону / Е. Забарна // Економіст. – 2008. – № 1. – С. 44–47
4. Херсонська торгово-промислова палата: статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tpp.ks.ua>.
5. Державна служба статистики України: статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.